

CRIT Working Papers

Documents de treball del grup de recerca en Creativitat, Innovació i Transformació
Urbana de la Universitat de Barcelona

Num. 1 Gener 2025

**La defensa ciutadana de l'espai urbà en contextos de
regeneració urbana: el cas del 22@ al Poblenou, Barcelona**

Clara Vila González-Pinto



Working Papers del CRIT

Els documents de treball del CRIT recullen treballs d'interès produïts en el marc de la Recerca i la docència desenvolupada en el grup. La col·lecció pretén donar una major visibilitat a treballs que recullin tant els resultats de processos de Recerca fets per estudiants com aquells que es deriven de projectes de Recerca del propi grup.



Edita: GRC CRIT Creativitat, Innovació i Transformació Urbana
Departament de Sociologia
Universitat de Barcelona



Sobre aquest número

Els vuit anys d'experimentació democràtica duts a terme pels governs de signe antiausteritari d'Ada Colau (2015-2019 i 2019-2023) han estat caracteritzats per un intent d'aprofundir en les qüestions de participació ciutadana i democratització de diferents aspectes de la vida pública. Alguns exemples en són el desplegament d'eines digitals per a la participació ciutadana (reformulant la tendència centrada en les Smart Cities de l'etapa anterior), la posada en marxa de pressupostos participatius, la creació de nous instruments per a la gestió comunitària com patrimoni ciutadà o la posada en marxa de processos participatius en àmbits que abans estaven tancats a la ciutadania.

El text que es presenta a continuació, fruit de la investigació en el marc del treball de fi de màster de l'autora, se centra precisament a analitzar els intents de democratitzar els processos de regeneració urbana orientats al desenvolupament econòmic, a través de l'anàlisi del cas del districte 22@. L'anomenat districte de la innovació, orientat a dotar Barcelona d'un teixit productiu en les indústries del coneixement a través dels instruments de la planificació urbana, havia patit una aturada amb la crisi financera de 2008, i ha estat fruit de diverses reformulacions, fins a arribar al desenvolupament d'una estratègia consensuada sobre el futur de l'àrea. Al llarg dels vint-i-quatre anys del seu desenvolupament la recerca sobre el 22@ ha analitzat, entre d'altres, en quina mesura en surt un teixit empresarial innovador, el paper del turisme en el desenvolupament del projecte, els resultats en termes de transformació física i social del barri del Poblenou o el conflicte social que comporta aquest tipus d'intervenció. Aquest treball aporta una anàlisi de la qüestió des del punt de vista de dret a la ciutat, centrant-se en les possibilitats, límits i contradiccions de la participació de la ciutadania en la reformulació del districte 22@.

Sobre l'autora

La Clara Vila González-Pinto és graduada de Relacions Internacionals per la Universitat Ramon Llull, formació que ha complementat amb el Màster de Sociologia: Transformacions Socials i Innovació a la Universitat de Barcelona. La seva recerca es centra en la sociologia urbana i el paper de la ciutadania en la configuració de la ciutat i realçant la rellevància de la dimensió local, que complementa amb una visió global de les tendències socials.

La defensa ciudadana de l'espai urbà en contextos de regeneració urbana: el cas del 22@ al Poblenou, Barcelona

La defensa ciudadana del espacio urbano en contextos de regeneración urbana: el caso del 22@ en Poblenou, Barcelona

Citizens' defense of urban space in contexts of urban regeneration: the case of 22@ in Poblenou, Barcelona

Resum:

Aquest article examina com es defensa el dret a la ciutat en contextos de regeneració urbana davant la crisi ecosocial dels marcs de governança actuals, regits per lògiques neoliberals. Aquesta qüestió s'analitza a través del cas d'estudi del districte d'innovació 22@ al Poblenou de Barcelona, un exemple d'aposta publicoprivada per la indústria del coneixement. Influenciat per un procés de neoliberalització, l'espai urbà a Barcelona es transforma a partir de finals dels vuitanta per competir en l'economia global. En aquest context, la capacitat ciutadana de decidir sobre el seu propi entorn - de defensar el seu dret a la ciutat - queda minimitzada en un model de governança que menysté la cohesió social. Per tal de definir el rol de la ciutadania en el desenvolupament del Pla 22@, s'ha dut a terme una revisió documental de fonts primàries i secundàries. També s'han realitzat entrevistes amb diversos actors de la societat civil, incloent representants d'associacions veïnals i de l'Associació d'Empreses i Institucions 22@ Network. La investigació es focalitza primordialment en les dimensions de governança, competitivitat, cohesió social i sostenibilitat, dels que se n'examinen les interaccions. També s'estudia el procés participatiu *Repensem el 22@* com a moment d'intercanvi entre totes les dimensions. Es conclou que el Pla 22@ exclou la ciutadania de la planificació urbana, privant-la del seu dret a la ciutat i forçant-la a crear formes alternatives de gestió de l'espai. Esforços de diàleg posteriors són beneficiosos en la mesura que totes les parts estiguin compromeses amb el compliment de les resolucions conjuntes. En cas contrari, la ciutadania mai acabarà d'estar íntegrament inclosa al model de governança actual.

Resumen:

Este artículo examina cómo se defiende el derecho a la ciudad en contextos de regeneración urbana ante la crisis ecosocial de los marcos de gobernanza actuales, regidos por lógicas neoliberales. Esta cuestión se analiza a través del caso de estudio del distrito de innovación 22@ en el Poblenou de Barcelona, un ejemplo de apuesta publicoprivada por la industria del conocimiento. Influenciado por un proceso de neoliberalización, el espacio urbano en Barcelona se transforma a partir de finales de los ochenta para competir en la economía global. En este contexto, la capacidad ciudadana de decidir sobre su propio entorno - de defender el derecho a la ciudad - queda minimizada en un modelo de gobernanza que desprecia la cohesión social. Para definir el rol de la ciudadanía en el desarrollo del Pla 22@, se ha llevado a cabo una revisión documental de fuentes primarias y secundarias. También se han realizado entrevistas con varios actores de la sociedad civil, incluyendo representantes de asociaciones vecinales y de la Asociación de Empresas e Instituciones 22@ Network. La investigación se focaliza primordialmente en las dimensiones de gobernanza, competitividad, cohesión social y sostenibilidad, de los cuales se examinan las interacciones. También se estudia el proceso participativo *Repensem el 22@* como momento de intercambio entre todas las dimensiones. Se concluye que el Pla 22@ excluye la ciudadanía de la planificación urbana, privándola de su derecho a la ciudad y forzándola a crear formas alternativas de gestión del espacio. Esfuerzos de diálogo posteriores son beneficiosos en la medida de que todas las partes estén comprometidas con el cumplimiento de las resoluciones conjuntas. En caso contrario, la ciudadanía nunca acabará de estar íntegramente incluida en el modelo de gobernanza actual.

Abstract:

This article examines how the right to the city is defended in contexts of urban regeneration in the face of the ecosocial crisis of current governance frameworks, which are governed by neoliberal logics. This question is analyzed through the case study of the 22@ innovation district in Poblenou in Barcelona. This is an example of a public-private bet for the knowledge industry. Influenced by a process of neoliberalization, the urban space in Barcelona has been transformed since the late 1980s to compete in the global economy. In this context, citizens' capacity to decide on their own environment - to defend the right to the city - is minimized in a model of governance that disregards social cohesion. In

order to define the role of citizens in the development of Pla 22@, this investigation has carried out a documentary review of primary and secondary sources. Interviews have also been conducted with several civil society actors, including representatives of neighborhood associations and the 22@ Network Association of Companies and Institutions. The research focuses primarily on the dimensions of governance, competitiveness, social cohesion and sustainability, the interactions of which are examined. The participatory process *Repensem el 22@* (let's rethink 22@) is also studied as a moment of exchange between all dimensions. It is concluded that Pla 22@ excludes citizens from urban planning, depriving them of their right to the city and forcing them to create alternative forms of spatial management. Subsequent dialogue efforts are beneficial to the extent that all parties are committed to complying with the joint resolutions. Otherwise, the citizenry will never be fully included in the current governance model.

Introducció

Aquest article examina el paper de la ciutadania en la construcció de la ciutat en un moment de crisi del model de ciutat neoliberal. La governança urbana actual, profundament influenciada per un context de globalització neoliberal, és el resultat d'un equilibri d'interessos (Pierre, 1999; Da Cruz *et al.*, 2019). Ciutats com Barcelona enfronten el repte d'adaptar les seves estructures de governança a paradigmes canviants que comporten la reconfiguració dels models productius i l'assumpció d'influències econòmiques externes (Le Galès, 1998; Brenner, 2003; Sassen, 2005). Cal reconsiderar la influència neoliberal en la ciutat occidental contemporània, en la que el govern sovint es torna còmplice d'interessos privats enfocats al creixement econòmic (Jessop, 2002; Theodore *et al.*, 2009). Davant aquesta situació, algunes ciutats opten per la promoció de models de regeneració urbana basada en l'economia del coneixement a partir de la construcció de districtes d'innovació o tecnològics, que han guanyat rellevància especialment després de la crisi financera de 2008 (Shaw i Porter, 2014; Morrisson, 2020). En aquests contextos, la defensa del dret a la ciutat - la capacitat ciutadana de prendre decisions sobre el seu entorn i de participar en la seva transformació (Lefebvre, 1978; Harvey, 2008) - sovint es materialitza en forces contrahegemòniques que reivindiquen l'espai urbà (Domaradzka, 2018).

Aquestes tendències es reflecteixen en el Pla 22@, un projecte urbanístic per reconvertir el barri del Poblenou de Barcelona, un antic motor industrial de la ciutat, en un districte tecnològic. Ideat a partir d'un partenariat publicoprivat, l'any 2000 el Pla inicia una transformació física del Poblenou, que segueix en procés més de dues dècades després. La reacció ciutadana al projecte i la lluita des d'aleshores per reivindicar l'entorn i el patrimoni il·lustren un model de governança que dificulta la defensa ciutadana dels béns comuns urbans (Díaz-Orueta *et al.*, 2018). La participació ciutadana no ha estat un eix central del 22@. Ara, enfront de problemàtiques com la gentrificació o la manca d'infraestructura social (Charnock *et al.*, 2014) que algunes entitats socials del Poblenou

atribueixen a la manca de previsió social del pla (Callejón, 2023; Clarós, 2023), cal replantejar el rol de la ciutadania en la planificació urbana.

Pregunta d'investigació i objectius

Cal examinar el funcionament dels marcs de governança actuals per determinar-ne el rol de la població. Per tal d'adreçar aquestes qüestions, aquest article es proposa investigar com es defensa el dret a la ciutat en contextos de regeneració urbana davant la crisi ecosocial dels marcs de governança regits per lògiques neoliberals. L'objectiu principal de la investigació és analitzar la defensa del dret a la ciutat en contextos de regeneració urbana davant la crisi ecosocial dels marcs de governança neoliberals. Per assolir aquest objectiu es proposen els següents objectius secundaris: (1) definir les dinàmiques dels marcs de governança de les ciutats occidentals actuals; (2) establir els punts prioritaris de la defensa del dret a la ciutat en el model de governança identificat; (3) analitzar el rol de diversos actors - emfatitzant-ne el de la societat civil - en el procés de regeneració urbana del cas d'estudi; i (4) valorar l'efectivitat dels esforços d'incloure la participació ciutadana en el cas d'estudi fins ara.

Metodologia

A escala metodològica, es parteix d'una contextualització teòrica de conceptes al voltant de la regeneració urbana, el dret a la ciutat i la construcció de l'espai urbà. Concretament, es pretén donar resposta a la pregunta d'investigació a partir de l'estudi de cas d'un projecte emblemàtic de regeneració a Barcelona: el Pla 22@. El Pla del districte 22@ al barri del Poblenou se situa en diversos contextos espacials: el de la ciutat, l'estatal, l'europeu i el global. El Pla és d'especial rellevància en el context local per les seves implicacions en la reconfiguració de les dinàmiques socials del barri i en l'impuls de la indústria de la innovació a la ciutat. A més, representa un exemple d'una tendència global: la promoció pública de la regeneració urbana basada en noves indústries en benefici del creixement econòmic.

L'anàlisi del cas d'estudi comprèn una franja temporal des de l'inici el 1997 - i l'execució el 2000 - fins a l'actualitat. El cas es contextualitza històricament en un període més ampli dividit en tres fases segons els canvis en el model de governança local. Aquestes són de 1979 (les primeres eleccions municipals després del franquisme) fins a 1986 (la declaració de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics de 1992); de 1986 fins a la crisi financera de 2008; i des de 2008 fins a l'actualitat. A continuació, s'examina la naturalesa del Pla 22@ com a projecte per promoure un model concret de ciutat i se

n'avaluen les conseqüències més directes en la ciutadania, amb un focus especial en els àmbits de l'habitatge i els espais verds. Finalment, es detalla el rol de les entitats representants de població civil en el 22@, destacant-ne les febleses i el potencial. Per tant, s'estudien les següents dimensions:

Taula 1 Dimensions i variables d'estudi

Dimensió d'estudi	Variables	Subvariables
Relació entre governança, competitivitat, cohesió social i sostenibilitat	Relació virtuosa entre els elements del model	Relació entre creixement econòmic i cohesió social Relació entre creixement econòmic i sostenibilitat
	Relació problemàtica entre els elements del model	Materials (gentrificació de l'habitatge, desigualtats, equipaments socials, mecanismes de comunicació). Simbòlics (identitat, patrimoni, pertanyença, comunitat, idea de progrés).
Participació en el procés Repensem el 22@	Procés de planificació de la participació: mecanismes de governança en el plantejament i la revisió del 22@	Mecanismes de participació institucionals. Iniciatives ciutadanes per intervenir en el debat sobre el pla: perspectives de la Taula Eix Pere IV i l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou.
	Obertura del procés de participació	Actors que hi participen (sector públic, universitats, sector privat i entitats ciutadanes).
	Impacte de la participació	Capacitat d'incidència ciutadana en aspectes concrets (habitatge, espais verds, participació).

Font: elaboració pròpia

Per analitzar aquestes dimensions i les seves interaccions, en primer lloc es duu a terme una anàlisi documental de fonts secundàries que recullen el desenvolupament del Pla 22@ i les reaccions de la ciutadania. En segon lloc, es fan entrevistes^[1] en profunditat a membres de la societat civil implicats en el 22@ des de diferents posicions. Les entrevistes són semi-estructurades i tenen una duració d'una hora, aproximadament, en la que es recullen els testimonis dels entrevistats, el seu ideari i perspectives en la situació històrica i actual del 22@. La identitat dels entrevistats es manté d'acord amb el seu consentiment. S'analitzen les següents fonts primàries i secundàries:

Taula 2 : Fonts documentals segons organisme promotor (autor o entrevistat)

Organisme	Tipus de document	Nom i descripció
Ajuntament de Barcelona	Instrument de planificació urbana	Pla General Metropolità de Barcelona (PGM-76). Aprovat el 1976 per l'aleshores Comisión Provincial de Urbanismo de Barcelona, recull la normativa urbanística de la ciutat. Àrees de Nova Centralitat (1987), un document estratègic que designa deu àrees prioritàries de Barcelona per transformar-les. Modificació del PGM per a la Renovació de les Àrees Industrials del Poblenou (2000), on es detalla el programa del Pla 22@. Modificació puntual del Pla General Metropolità (MpPGM) per un Poblenou més Sostenible i Inclusiu (2022). Aprovat com a resultat del procés participatiu Repensem el 22@.
	Procés participatiu	Documents relatius al procés de participació ciutadana Repensem el 22@ (2017-2022), dut a terme amb la col·laboració d'universitats, empreses i societat civil.
	Entrevista	Entrevista en profunditat el desembre de 2023 a un representant del 22@ Network BCN des de 2020.
Taula Eix Pere IV	Informe	Diagnosi dels Resultats del Procés Participatiu de l'Enquesta Ciutadana a l'Eix Pere IV (2016), fruit de la iniciativa ciutadana de recollir la voluntat del veïnat sobre les necessitats de l'entorn del carrer Pere IV al Poblenou.
	Entrevista	Entrevista en profunditat el desembre de 2023 a un representant de l'associació Taula Eix Pere IV, plataforma ciutadana amb l'objectiu d'impulsar activitats en l'àmbit cívic, cultural, social i econòmic al voltant del carrer Pere IV i el seu entorn en defensa de la protecció social i el patrimoni.
Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou (AVVP)	Entrevista	Entrevista en profunditat el novembre de 2023 a un membre de l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou.

Font: Elaboració pròpia

El desenvolupament de la governança neoliberal i el paper de la ciutadania

Governança urbana a la ciutat neoliberal

La governança urbana

En primer lloc, cal considerar els marcs de governança que imperen en les ciutats occidentals actuals, així com les seves limitacions, per de situar-hi els actors involucrats i

els reptes a què s'enfronten. La governança és considerada un marc analític que “emfatitza les relacions i interaccions entre aquests actors [referint-se a altres nivells de govern, fonts d'autoritat, grups d'interès i preocupacions democràtiques], així com les condicions i regles que les emmarquen” (Da Cruz *et al.*, 2019, p. 2). Aquesta és un reflex de la direcció política - altament influenciada per aliances publicoprivades - (Pierre, 1999). La governança urbana es centra en els valors, normes i pràctiques socials a l'hora de crear polítiques públiques, evitant aproximacions simplistes a la realitat i apropant-se a les dinàmiques socials de cada territori (Pierre, 1999). Per tant, la governança no és estàtica i té varies dimensions i nivells; és un cúmul de diferents interessos equilibrats en marcs contextuais concrets.

Des dels anys setanta existeix un desplaçament hegemònic des dels estats cap a les ciutats i els territoris (Brenner, 2003), fet que canvia la distribució territorial de gran part d'Occident. Principalment a causa de la globalització, Brenner (2003) descriu un procés de rearticulació de les funcions i del poder de l'estat. Això causa la reterritorialització i reescalació de diversos factors prèviament concentrats en el nivell nacional. Le Galès (1998), assumint aquesta tendència, descriu una nova economia política de les ciutats, que crea un nou sistema de governança policèntrica a Europa. Sassen (2005) també parla de la reescalació dels territoris estratègics del sistema, caracteritzada pel debilitament de la dimensió nacional a causa de la privatització, la desregulació i la globalització. Això, l'autora defensa, dona peu a la creixent rellevància de ciutats ('ciutats globals') i regions; nodes interconnectats que tenen un paper primordial en la xarxa global d'intercanvis financers i econòmics.

Segons la teoria del sistema-món de Wallerstein (2004), les ciutats acaparen recursos, capital i control sobre les activitats econòmiques claus a escala global, perpetuant el sistema. Aquestes acumulen serveis avançats, finances i treball altament qualificat (Sassen, 2005); a més d'informació, capacitat de mobilització, coneixement i legitimitat (Le Galès, 1998). Per tant, el desenvolupament de les ciutats respon a la necessitat capitalista d'explotar terrenys productius per acumular-ne l'excedent de recursos concentrats en espais urbans, on les desigualtats creixen alhora que elits transnacionals se'n beneficien i les consoliden (Harvey, 2008).

No obstant, la dialèctica entre la dimensió de governança local i la global no necessàriament implica la pèrdua de poder estatal (Brenner, 2003). La creença al llarg dels anys noranta que el rol de l'estat perdria força en benefici d'altres dimensions territorials no s'evidencia. Cal considerar una visió complementària de les diferents escales de poder

sense oblidar el seu valor simbòlic. Davant la tendència a percebre els estats com a obstacles del progrés – que s’ha de donar en espais locals i regionals interconnectats globalment –, cal remarcar el rol de l’estat com a facilitador de les tendències neoliberals en benefici d’actors públics i privats (Jessop, 2002). Per tant, la ciutat neoliberal està reglada a partir d’un cúmul d’interessos que inclouen els de l’estat al qual pertanyen, que alhora està condicionat per tendències globals com la privatització o la financerització.

El debat sobre la ciutat neoliberal

Les transformacions urbanes descrites sovint se situen en un model de ciutat influenciat per dinàmiques neoliberals estatals. Les ciutats no són alienes a tendències globals com la liberalització dels mercats, la financerització de l’estat del benestar, del mercat laboral o del sistema sanitari (Storper, 2015). Aquestes tendències se solen traspasar a les ciutats des de l’estat (Weber, 2002; Jessop, 2012), que aprofita la dimensió territorial de les ciutats per invertir en un tipus d’activitat econòmica amb rèdit financer (Weber, 2002). Així, sectors lligats a les noves indústries o al mercat de l’habitatge utilitzen espais ‘productivament obsolets’, que tracten com espais buits amb els que s’especula en el mercat financer. Addicionalment, sota un procés de ‘destrucció creativa’ que resulta en una reestructuració neoliberal, s’eliminen parcialment antigues institucions basades en normes col·lectivistes i retribucionistes i se substitueixen per noves formes de gestió estatal (Theodore *et al.*, 2009). Lluny de reduir-se a instruments dels estats, les ciutats interioritzen les pràctiques neoliberals, convertint-se en “espais cada vegada més centrals per la reproducció, transmutació i continua reconstrucció del mateix neoliberalisme” (Theodore *et al.*, 2009, p. 10).

Es pot considerar l’estat com a aliat del neoliberalisme des dels anys setanta i durant els vuitanta, en què a gran part d’occident imperaven les polítiques basades en la mecanització i la privatització. A partir dels noranta, l’estat és més intervencionista en l’àmbit social, però promou polítiques per sustentar el desenvolupament econòmic. Això es deu, en part, a la pressió global per buscar inversió privada contínuament en un context competitiu de lluita de recursos (Peck i Tickel, 2009). Per tant, el paper de l’estat a la ciutat passa per la defensa dels interessos d’actors privats. Tanmateix, altres factors com els conflictes polítics, les noves regulacions, polítiques a altres nivells de governança o la contribució d’actors socials també influeixen en la governança urbana (Le Galès, 2002). Això reforça la idea de la governança com a fenomen relacional en el que cal considerar una diversitat d’actors (Pierre, 1999; Da Cruz *et al.*, 2019).

D'altra banda, Le Galès (2016) adverteix que no s'ha de confondre neoliberalisme amb altres conceptes com globalització, financerització, privatització o capitalisme. Una ciutat purament neoliberal suposaria canvis dràstics en el rol de l'estat i les institucions que no necessàriament es traslladen al paradigma occidental actual, en el que les ciutats i regions estan intensament regulades, com es reflecteix en el desenvolupament intencional de l'espai urbà.

En qualsevol cas, les polítiques urbanes no beneficien tota la població per igual (Weber, 2002): "amb neoliberalisme o sense, el capitalisme liberal globalitzat estructura l'ordre internacional i la transformació de les ciutats de manera creixent, incloent-hi les desigualtats" (Le Galès, 2002, p. 15). Storper (2015) també qüestiona el que habitualment s'interpreta com a influència del neoliberalisme en la governança, emfatitzant el rol de l'estat en la gestió de la ciutat. De fet, indica que, malgrat la inversió pública estigui a l'alça en la majoria de ciutats del món, no tots els sectors de la població se'n beneficien de la mateixa manera.

En conseqüència, la ciutat també és rellevant en un context neoliberal com a espai d'iniciatives cíviqes i d'acumulació de tensions socials i econòmiques associades a projectes neoliberals. Això és degut al fet que:

"com a projecte per reorganitzar la societat civil, el neoliberalisme està lligat a un rang més ampli de subjectes polítics que el liberalisme ortodox. També tendeix a promoure la 'comunitat' (o una pluralitat de comunitats autoorganitzades) com a mecanisme de compensació per les deficiències del mecanisme de mercat" (Jessop, 2002, pp. 454-455).

Per tant, no es pot parlar d'una única força neoliberal que transforma les ciutats, sinó que s'han de considerar un conjunt d'actors amb interessos diversos que influeixen en la configuració urbana mitjançant diferents mecanismes.

A més, cal considerar el cas específic de les ciutats del sud d'Europa que, sobretot al segle XX, han viscut un desenvolupament urbà amb una governança diferent del de la majoria dels països occidentals (Seixas i Albet, 2010). El model de governança urbana que s'ha estudiat en les últimes dècades té un fort component anglosaxó, pel qual la literatura no sempre recull l'evolució estatal i el desenvolupament del neoliberalisme al sud d'Europa que no sol experimentar els canvis als mateixos temps (Martí-Costa i Tomàs, 2017). Això es reflecteix en aspectes com el desenvolupament de l'estat del benestar, la

concepció de la família i l'estructura del treball (Andreotti *et al.*, 2001). Aquesta diferenciació es deu a factors històrics i polítics en l'àrea, marcada per la lenta consolidació democràtica després de règims dictatorials (Martí-Costa i Tomàs, 2017). A més, Seixas i Albet (2010) assenyalen l'impacte que ha suposat per aquestes ciutats passar a formar part de la Unió Europea (UE) i el consegüent repte d'adoptar sistemes de governança basats en el nord d'Europa. A més, aquestes administracions solen debatre's entre impulsar creixement econòmic o adreçar reptes en termes de benestar social.

Estratègies de competitivitat i cohesió: regeneració urbana i districtes tecnològics

La regeneració urbana és un aspecte clau dels contextos descrits en aquest article, especialment pel que fa a la creixent competició global i a la reescalació del poder de les ciutats. La incorporació de les ciutats al sistema econòmic transnacional i la reestructuració de la divisió del treball es reflecteix en la seva estructura morfològica, que canvia per respondre a noves necessitats (Imrie i Thomas, 1995). Healey (1991) assenyala com l'èmfasi de les polítiques públiques urbanes varia al llarg del temps mentre que l'enfocament econòmic centrat en la indústria del desenvolupament perdura. Per tant, la regeneració urbana està estretament lligada amb el desenvolupament econòmic. Això s'evidencia en el creixent desenvolupament de districtes d'innovació o tecnològics en la trama urbana, que sovint reemplacen espais d'activitat econòmica prèviament industrial, tal com il·lustra el cas de la construcció del 22@ a Barcelona (Morrisson, 2020).

En el context actual, la regeneració urbana, amb finalitats productives, se centra en la reconversió d'espais urbans prèviament deixats de banda per l'administració, passant per alt l'efecte en la població (Shaw i Porter, 2014). Nodrint-se de sinergies publicoprivades (i sense haver de comptar amb el suport ciutadà), el desenvolupament d'aquests espais es beneficia de mesures com la desregulació financera i la inversió pública estratègica (Kayanan, 2021). Per tant, els districtes d'innovació actuen com a espais on acumular capital en situacions de retrocés financer imposat en l'àmbit estatal (Kayanan, 2021), per la qual cosa són especialment prominents durant la crisi financera de 2008. La promoció de les anomenades 'smart cities' (ciutats intel·ligents) beneficia principalment l'economia tecnològica globalitzada (Heaphy i Wiig, 2020). Addicionalment, Heaphy i Wiig (2020) assenyalen les implicacions desiguals del desenvolupament d'aquests tipus de districtes, que construeixen equipament municipal enfocat a l'oci per als parcs empresarials mentre que obliden infraestructura bàsica del barri. A més, s'hi originen noves formes de governança, marcades per una 'economització de la vida' per la qual s'incideix en la

responsabilització de l'individu per emprendre, autogovernar-se i créixer a través dels seus propis mitjans (Kayanan, 2021).

A més de promoure districtes basats en l'economia tecnològica o del coneixement, aquest model també promou barris 'eco-urbans' (o 'eco-barris'); especialment rellevants els primers anys del segle XXI, es basen en un model de 'revitalització' tècnica que promou la salut i la sostenibilitat per combatre la crisi del desenvolupament capitalista (Holden *et al.*, 2015). No obstant, aquest model també s'ha criticat per ser un producte del capitalisme verd, transformant ràpidament l'espai sota premisses ecologistes i sovint perjudicant la població més vulnerable (Caprotti, 2014). A més, Caprotti (2014) argumenta que els barris eco-urbans entenen la ciutat com un laboratori on el mercat té un rol primordial en el desenvolupament de polítiques públiques, agreujant d'aquesta manera la crisi ecosocial i, en última instància, negant el dret a la ciutat.

D'altra banda, l'espai físic està lligat a elements psicològics que li donen significats socials i culturals (Ujang i Zakariya, 2014). Això ajuda a explicar les reaccions de la població als canvis en l'entorn amb el que estan familiaritzats, al que donen un significat i on desenvolupen activitats concretes. "El lligam als llocs físics és un factor positiu que pot contribuir a sostenir la identitat d'un indret, promovent el benestar psicològic, la satisfacció amb un mateix i la felicitat dels habitants urbans" (Ujang i Zakaria, 2014, p. 715). Més enllà de la regeneració basada en el rèdit econòmic i el desenvolupament tècnic, cal considerar l'encaix les dinàmiques socials en aquest procés.

El rol de la ciutadania en la transformació urbana

La defensa del dret a la ciutat en el model de governança hegemònic

Davant el model de governança descrit, béns i serveis bàsics als entorns urbans esdevenen actius financers, com és habitual amb l'habitatge i amb altres elements essencials a la ciutat. A més, en un paradigma de governança marcat pels acords entre el sector públic i el privat (Pierre, 1999), la població pot percebre que les seves necessitats no estan al centre de les polítiques públiques. Alhora, les necessitats socioespacials de la població col·lideixen amb els incentius econòmics que no tenen en compte les premisses i les dinàmiques més bàsiques de protecció social (Smith, 2002).

L'anàlisi del conflicte entre necessitats socials i l'actual model de governança es planteja en aquesta investigació a través del concepte de 'dret a la ciutat', el dret col·lectiu

que tenen els habitants de transformar-la, construint l'espai d'acord amb l'interès comú (Lefebvre, 1968; Harvey, 2008). Aquest dret l'introdueix Lefebvre (1968) com a crítica al procés d'urbanització capitalista i a la mercantilització de l'espai urbà, que condueix a l'exclusió i l'alienació de la ciutadania de la presa de decisions. Seguint les idees de Lefebvre, Harvey (2008) desenvolupa el concepte del dret a la ciutat en un context marcat per les crisis periòdiques del capitalisme, que se sustenta en la innovació financera i aprofita els espais urbans per consolidar-se i reproduir-se, tal com expressa Weber (2002). Davant aquesta situació "la qualitat de la vida urbana s'ha convertit en una mercaderia, de la mateixa manera que la ciutat en si, en un món en què el consumisme, el turisme, les indústries culturals i les basades en el coneixement s'han convertit en aspectes essencials de l'economia política urbana" (Harvey, 2008, p. 31). Harvey també descriu la mercantilització de l'espai urbà i el desplaçament de comunitats vulnerables a conseqüència de la gentrificació i l'especulació immobiliària.

Per tant, la idea de dret a la ciutat es relaciona amb l'interès comú, que a la ciutat sovint es reflecteix en la defensa dels béns comuns urbans (Ostrom, 1990)^[2]. Tot i que els espais públics urbans no són béns comuns en el sentit estricte (ja que tenen propietaris, com ara l'administració pública), el poder de decisió que s'hi té és limitat, per la qual cosa se'ls pot tractar com a comuns urbans en la pràctica (Garnett, 2012). D'altra banda, cal considerar la gestió pública d'aquests béns de manera independent a la seva naturalesa com a béns comuns. Per tant, els béns urbans com parcs, bancs, voreres o espais públics d'oci es consideren com a comuns, malgrat estar regulats per governs locals, pel seu valor comunitari i el seu ús com a espais de socialització i intercanvi on les persones poden exercir els seus drets com a ciutadans (Iaione, 2015). També convé plantejar la gestió cooperativa dels comuns urbans com a alternativa a la gestió pública o, fins i tot privada (Harvey, 2008; Klinenberg, 2018). Aquesta gestió, en oposició al model hegemònic dels comuns urbans, pot basar-se en normes o comportaments socials informals (Garnett, 2012).

Però davant la dificultat d'assolir accions col·lectives exitoses per la manca de capital social, Iaione (2015) proposa crear partenariats publicocívics centrats en la conservació dels béns comuns, a més de la comunicació pública d'incentius per protegir-los per tal d'implicar-hi la població. L'autor també suggereix la creació d'un model de governança basat en una aliança sinèrgica entre "l'estat com a sector públic i l'estat com a comunitat, el públic com a subjecte i el públic com a col·lectivitat [...] per substituir l'actual sistema de regulació de dalt a baix per un altre centrat en la planificació urbana, la col·laboració i la consulta amb les parts interessades" (Iaione, 2015, p. 214).

El paper de la ciutadania en la construcció de l'espai urbà

La desconexió entre rèdit econòmic i necessitats socials converteix les ciutats en escenaris de la majoria de les reivindicacions socials actuals, sovint lligades a temàtiques urbanes (Domaradzka, 2018). Segons Domaradzka (2018), els ciutadans, cada vegada més desconectats dels processos de presa de decisions sobre el seu entorn i insegurs davant tendències de privatització dels espais públics i de l'habitatge, es plantegen en quin tipus de ciutat volen viure. Darrere d'aquesta pregunta ressalta la qüestió de la pèrdua de pertinença i d'identitat lligades al territori.

La defensa del dret a la ciutat es pot emmarcar en una visió dinàmica de l'entorn urbà en la que destaca la concepció de la ciutat de Jacobs (1958) com a conjunt d'organismes vius i complexos que s'haurien de modelar d'acord amb les experiències quotidianes dels seus habitants^[3]. Davant aquesta idea, és pertinent preguntar-se com es construeix la ciutat i, sobretot, qui la construeix. Aquest procés creatiu sorgeix de la interacció social i la diversitat econòmica que en deriva en la vida urbana i que, segons Jacobs (1958), hauria de ser central en les polítiques urbanes. Autors posteriors reivindiquen l'agència dels individus en processos de producció de la ciutat i de la vida col·lectiva (Lefebvre, 1968) i en la capacitat de desafiar i canviar la lògica capitalista i neoliberal de les ciutats (Harvey, 2008). Amb una perspectiva basada en la defensa del benestar i la garantia dels drets bàsics, Harvey (2008) realça la mobilització col·lectiva per actuar en contra de la desposseïció dels béns que haurien de ser comuns. Es considera, per tant, la ciutat com a marc emancipador en el que la població pot transformar tant a la ciutat com a si mateixa en clau de grup social.

Resulta il·lustrador considerar la perspectiva d'anàlisi de Capel (2007), que diferencia la *polis*, la *civitas* i la *urbs* com a components de la ciutat que s'han de considerar en aquest ordre per tal d'aconseguir el millor model de ciutat possible. En primer lloc, considera la *polis* com a dimensió política, administrativa i legal de la ciutat, que engloba la part més tècnica o organitzativa de la governança urbana i emfatitza la importància de la igualtat legal i la ciutadania universal per una societat democràtica i participativa. En segon lloc, la *civitas* se centra en els ciutadans i el seu benestar, destacant la necessitat d'accedir a habitatge assequible, a l'educació pública de qualitat, la igualtat d'oportunitats i a espais públics accessibles. En tercer lloc, la *urbs* fa referència a l'organització física de la ciutat al voltant dels seus objectius socials i polítics. Capel (2007) defensa la construcció de la ciutat a partir del diàleg entre les tres dimensions, que considera interdependents, i al voltant de les necessitats populars i els debats ciutadans.

Aquesta divisió és similar a la concepció de la ciutat de Sennett (2019), que ressaltava una separació tradicional entre la *ville*, l'espai purament físic, i la *cit *, que engloba el conjunt de percepcions, conductes i creences: la vida urbana. L'autor reflexiona sobre la ciutat actual, sotmesa a un model social i polític de tancament que no li permet desenvolupar la seva estructura naturalment sinuosa.  s també rellevant la idea que no poden existir models universals que pretenguin construir la ciutat basant-se només en la dimensió tècnica, ja que no tindrien en compte les necessitats específiques de cada context i no aconseguirien respectar els principis de democràcia i de participació ciutadana. Per tant, existeix una desvinculació entre la planificació institucional de la ciutat neoliberal i la vida social urbana que hi té lloc (Capel, 2007; Sennett, 2019).

D'altra banda, la dimensió física i la intangible estan estretament entrelligades. Klinenberg (2018) escriu sobre la importància de la infraestructura social^[4] per garantir l'accés a diferents dinàmiques beneficioses per la població. A m s de promoure la socialització i l'organització ciutadana, la infraestructura social "fa referència a les xarxes d'espais, equipaments, institucions i grups que faciliten les connexions socials" (Latham i Layton, 2019, p. 3). Les connexions socials i les relacions formades en els espais públics són crucials pel desenvolupament de la vida comunitària. Així doncs, la infraestructura pública i els espais públics accessibles són primordials per promoure la resiliència, la igualtat i la cohesió social. La dimensió física és, per tant, un aspecte primordial en la construcció de la ciutat, ja que apel·la directament a la psicologia i l'imaginari social col·lectiu (Ujang i Zakariya, 2014). Cal preguntar-se quins són els principis a partir dels quals es construeix aquest espai.

Participació i dret a la ciutat en el projecte 22@

L'anàlisi del treball explora la pregunta d'investigació: *com es defensa el dret a la ciutat en contextos de regeneració urbana davant la crisi ecosocial dels marcs de governança regits per lògiques neoliberals?* El cas d'estudi analitzat és el Pla 22@. En primer lloc, es contextualitza la governança a Barcelona al voltant del projecte des de 1979 fins a l'actualitat per entendre els fonaments del 22@ i com encaixa en l'evolució del marc. A més, s'examinen les relacions dels actors implicats al llarg de l'evolució del plantejament urbà, així com el rol de la ciutadania i la seva capacitat de defensar el dret a la ciutat. En segon lloc, s'estudia el Pla 22@ com a exponent de la construcció publicoprivada de la ciutat a través de l'economia del coneixement. En tercer lloc, s'analitza la perspectiva social i ciutadana sobre el 22@ en contraposició al model hegemònic de gestió. S'exposen dos àmbits que reflecteixen el procés de presa de decisions i els efectes tangibles que

han tingut: l'habitatge i els espais verds. Finalment, es ressalten les oportunitats de la ciutadania en el context de govern alternatiu.

Contextualització: Barcelona (1979-2023)

1979-1986: L'impuls de la governança local i la regeneració social

Les primeres eleccions a Barcelona després del franquisme l'abril del 1979 es donen en una situació de crisi política i social derivada de vint anys de desenvolupament capitalista sense regulació i negligència estatal (Blakeley, 2005). La Constitució espanyola de 1978 transforma l'estructura territorial del país, que passa per un procés de descentralització i de repartició de competències a diferents nivells de governança. Després de la fi del franquisme i la consegüent progressió cap a la democràcia, Espanya cedeix part de la seva hegemonia a competències de la UE, a la que s'adhereix l'any 1986^[5]. Això suposa, en primer lloc, el repte per l'administració municipal de deslligar-se del poder estatal i guanyar agència pròpia^[6]. En segon lloc, els governs locals s'enfronten a una falta de recursos necessaris per reactivar millores socials (Díaz-Orueta *et al.*, 2018). Calen inversions considerables en matèria d'infraestructura pública, de transport, equipaments culturals, socials i educatius, i habitatge (Díaz-Orueta *et al.*, 2018).

A Barcelona s'aprova el Pla General Metropolità de 1976 (PGM)^[7], que se centra en el règim jurídic del sòl i en la requalificació de les zones de la ciutat en funció dels districtes que es volen assolir (Solans, 1997)^[8]. A més, les primeres eleccions municipals de 1979 serveixen de plataforma per l'emergència de polítics compromesos amb moviments socials i veïnals que prioritzen polítiques enfocades cap al benestar social i la millora de la qualitat de vida a la ciutat (Capel, 2006).

La reorganització del poder local se centra en la promoció de polítiques redistributives, la participació ciutadana i lú's de l'urbanisme i la planificació per regular el creixement i així millorar la qualitat de vida dels barris de classe treballadora (Martí-Costa i Tomàs, 2017). Això es reflecteix en la incidència per part de l'administració en el paper de les organitzacions de societat civil en el procés de creació de polítiques socials (Díaz-Orueta *et al.*, 2018). Sovint es parla del 'model Barcelona' en referència al model de governança que impera a la ciutat des de finals dels anys setanta (Blakeley, 2005) i que neix d'una voluntat política de replantejar espais públics i equipaments municipals i de modernitzar les infraestructures urbanes a partir d'una visió de la ciutat com a laboratori (Montaner, 1992)^[9]. Alguns autors (Anguelovski *et al.*, 2018; Saurí *et al.*, 2009) destaquen

intervencions enfocades en la creació d'espais verds amb funcions socials, ja que actuen com a llocs de reunió i construcció comunitària.

Capel (2006), d'altra banda, fa referència a aquest model com a resultat de la intervenció en l'urbanisme de la ciutat per convertir-la en un centre turístic, seu de grans esdeveniments, basada en els serveis i la promoció immobiliària. Aquestes intervencions, que comencen sent relativament petites, van creixent a mesura que es desplacen a la perifèria de la ciutat, fins a arribar als projectes olímpics a partir de 1986.

1986-2008: Gir empresarialista, creixent influència del sector privat i crisi del Model Barcelona

A finals dels anys vuitanta es produeix un canvi de paradigma econòmic marcat pel desenvolupament del capitalisme liberal globalitzat. La financerització, privatització i mercantització de l'economia global resulten en una creixent influència del mercat en l'esfera pública, per la qual cosa l'estat s'alia amb el neoliberalisme global (Theodore *et al.*, 2009). A Espanya, aquest es tracta d'un període de deflació i debilitament de fons dedicats a polítiques públiques, fet que s'equilibra amb la cerca de capital estranger i la gestió privada de serveis públics. Els baixos salaris, l'abandonament d'activitat industrial i el consegüent augment d'inversió estrangera porten l'economia nacional a un model basat en els serveis, amb èmfasi en el sector turístic i de la construcció (Martí-Costa i Tomàs, 2017).

A escala local, sorgeixen noves connexions entre Barcelona i les institucions europees; la ciutat passa a formar part de xarxes urbanes transnacionals i es consolida com a part activa en assumptes extra-estats (Blakeley, 2005). Aquesta tendència culmina durant l'administració de Pasqual Maragall (1982-1997). Concretament en la nominació de Barcelona l'any 1986 com a seu dels Jocs Olímpics de 1992, que posa les polítiques públiques al servei l'esdeveniment i prioritza aliances publicoprivades. L'Ajuntament passa a ser una peça central en la governança dels Jocs amb la intenció millorar la imatge de la ciutat i obtenir-ne un benefici més enllà de les Olimpíades (Aragón-Pérez, 2019). L'obertura internacional de la ciutat també resulta en una intensificació de la competitivitat per fer-la més atractiva per empreses i comerços (Blakeley, 2005).

Davant això, "les elits polítiques de Barcelona van reconèixer que l'Ajuntament no seria capaç d'actuar per si sol, sinó que necessitaria la cooperació d'actors de diverses esferes, particularment les elits econòmiques i associacions voluntàries de la societat civil"

(Blakeley, 2005, p. 154). Per tant, es promou la descentralització i la participació de la ciutadania per desenvolupar el model de ciutat proposat. D'altra banda, les Olimpíades, que en un inici suposen una millora d'accés a inversions d'origen estatal i autonòmic i un creixement exponencial del turisme d'oci i de negocis, representen també un punt d'inflexió en el model de governança i en el rol que hi tenen les entitats socials (Díaz-Orueta *et al.*, 2018).

El 1987 l'Ajuntament de Barcelona vetlla per la regeneració i el reequilibri urbà mitjançant la designació d'Àrees de Nova Centralitat, deu espais de la ciutat que es transformen de manera estratègica^[10]. Entre elles, hi ha la zona de Carles I - Av. Icària, la de Glòries i la de Diagonal/Prim, que uns anys més tard passen a ser centrals en el plantejament del 22@. El Pla 22@ sorgeix en aquest context com a exponent del plantejament del model Barcelona a partir d'una aliança publicoprivada i amb una voluntat d'obertura de la ciutat cap a l'economia global. Però, en un ritme urbanístic accelerat, reformes de caràcter social com la construcció d'espais verds o de centres cívics passen a segon pla. Això implica que la comunicació de l'Ajuntament s'enfoca a grans promotors i operadors amb capacitat de respondre als temps olímpics, deixant de banda el diàleg amb petits actors populars (Montaner, 1992).

2008-2024: Reconfiguració política i aprofundiment democràtic

La crisi financera de 2008 suposa un punt d'inflexió en la governança urbana a causa de la reconfiguració generalitzada del panorama econòmic, polític i social, ja que les ciutats han de potenciar la seva competitivitat per sobreviure en l'economia global. Es produeix una reestructuració neoliberal del capitalisme en la que es trenca el model productiu basat en la unió del sector financer i el de la construcció (Díaz-Orueta *et al.*, 2018). A Barcelona això es reflecteix en la financerització del mercat del sòl i l'habitatge (Charnock *et al.*, 2014). El govern de Xavier Trias (2011-2015) consolida el model plantejat per les Olimpíades, que prioritza el creixement econòmic en detriment de la cohesió social i la participació ciutadana en els processos de presa de decisions. A més, el rol de l'administració queda limitat davant l'augment de la llibertat d'actors privats, que actuen segons interessos de mercat. Això també afecta els mecanismes de participació ciutadana, que es transformen en fòrums de caràcter tècnic, deixant de banda el vessant més polític d'aquests espais (Díaz-Orueta *et al.*, 2018).

Però en l'àmbit nacional, el panorama polític es reestructura a causa del 15M i el moviment dels *Indignats* que en deriva el 2011^[11]. La reconfiguració de l'esfera política i el

final del bipartidisme a Espanya es reflecteixen a Barcelona amb l'alcaldia d'Ada Colau (2015-2023) com a representant de Barcelona en Comú. Durant aquesta etapa es replanteja l'aproximació a les polítiques socials i la participació ciutadana mitjançant la inclusió de diversos actors socials en la gestió de l'àmbit públic (Díaz-Orueta *et al.*, 2018). També s'implementen processos socialment innovadors en l'àmbit de la participació ciutadana (Bonet-Martí i Serrano-Miguel, 2021). Per tant, arran del 15M es produeix una cogestió dels comuns urbans emparada per l'Ajuntament. A partir d'aquest marc de governança s'inicia el procés participatiu *Repensem el 22@* com a resposta al descontentament ciutadà davant els canvis produïts entorn del Poblenou.

Però malgrat l'èmfasi en la innovació democràtica i els esforços per promoure la participació ciutadana, Barcelona segueix fortament influenciada per tendències globals del capitalisme neoliberal. D'una banda, la financerització del sòl s'intensifica i dona peu a tendències com la gentrificació en l'àmbit de l'habitatge (Charnock *et al.*, 2014). D'altra banda, la sostenibilitat també passa a ser un debat central en la governança a tots els nivells i s'instrumentalitza de maneres diferents per part de diferents actors.

La construcció publicoprivada de la ciutat: El 22@ i l'economia del coneixement

Deixant enrere l'enfocament social dels anys vuitanta, l'aliança entre sector públic i privat, que es prolonga al llarg dels noranta i inici dels 2000, s'enforteix per situar la ciutat en l'economia global internacional mitjançant la transformació de l'espai en sinergia amb la innovació del mercat. És en aquest context en què sorgeix el Pla 22@, que aviat entra en conflicte d'interès amb el veïnat de la zona. L'any 2000 es publica la *Modificació del PGM per a la Renovació de les Àrees Industrials del Poblenou* (MPGM) per establir les bases del nou Districte d'Activitats 22@BCN^[12]. Amb l'ambició de convertir Barcelona en una capital tecnològica d'Europa i deixar de banda l'activitat industrial de forma definitiva, la MPGM promou "les noves activitats productives i algunes funcions superiors com són la formació, la recerca i el desenvolupament, fent també possible la implantació de nous serveix avançats i de noves residències" (MPGM, 1998, p. 9). A més, s'especifica que la re-zonificació de l'espai i la transformació dels processos productius han d'anar acompanyades de la millora de la qualitat de vida ciutadana en línia amb l'estratègia urbana prèvia. Tot això deriva en la promoció de cinc sectors: el disseny, la tecnologia, la biomedicina, l'energia i l'audiovisual.

El 22@ respon a una tendència cap al desenvolupament urbà basat en el coneixement (*Knowledge-Based Urban Development*), (Duarte i Sabaté, 2013), que se sosté en una aposta creativa i moderna per la convivència de diferents tipus d'espais (sobretot de negocis i d'habitatge) en una zona ben connectada i simbòlicament atractiva pel seu caràcter innovador. Les àrees sobre les quals es desenvolupa aquest tipus d'urbanisme no són aleatòries, sinó que es caracteritzen per acollir espais culturals i creatius (Duarte i Sabaté, 2013) i per aprofitar antics espais industrials. Jutgla (2010) destaca que aquest és el cas del 22@ al Poblenou, un 'ambient urbà obsolet' en estat crític a finals del segle XX a causa de la desindustrialització. A més, el Poblenou s'estableix als anys noranta com a lloc de concentració d'espais creatius i culturals, un tipus d'activitats que no queden indiferents davant la transformació de les dècades posteriors. Martí-Costa i Pradel (2011) exposen els lligams entre art i cultura i la indústria del coneixement a través de mecanismes institucionals sota la premissa de 'Ciutat del Coneixement'^[13]. Aquests estan motivats principalment per interessos econòmics i ajuden a promoure el turisme cultural a la ciutat. Per tant, el sector cultural i artístic que s'havia instaurat al Poblenou es veu desplaçat per l'aparició del 22@, que commodifica aquestes pràctiques.

La perspectiva social i ciutadana del 22@

La ciutadania, que no se sent inclosa en el procés d'expansió econòmica, expressa la seva disconformitat amb el Pla 22@ al llarg del procés. El membre de l'Associació Taula Eix Pere IV entrevistat per aquest article manifesta la seva inquietud envers els processos de presa de decisions del Pla, que no tenen en compte les necessitats de la població:

“El problema és que, des de la transformació de les Olimpíades, mai s'ha preguntat al veïnat què necessita sobre el seu propi barri. Es prenen decisions als despatxos, arquitectes de luxe que fan uns dissenys al·lucinants, però que no tenen cap visió de la memòria d'aquell barri en concret, de les necessitats, del veïnat, on està, realment què cal. Llavors l'espai públic no es fa en condicions perquè no es té en valor l'opinió del veí o la veïna.”

D'altra banda un membre de l'AVVP també reflexiona sobre un pla que s'aprova sense consultar el veïnat i que té un impacte directe sobre l'espai:

“Col·lectivament, jo crec que hi ha un sentiment de pèrdua psicològica, d'afectació. Després, més afectacions: la gent que ha viscut al Poblenou de tota la vida, que ha vist el Poblenou d'abans i que al carrer Pere IV hi passaven tramvies... hi ha un moment donat que les transformacions són de tal dimensió que desubiquen físicament les persones. Sobretot les

persones més grans perden els referents paisatgístics de la seva infància, de la seva vida. I aquestes també són coses que afecten la psicologia de masses.”

A més dels canvis físics, l'estabilitat de l'ordre social i cultural també queda perjudicada (Ujang i Zakaria, 2014). En termes de Capel (2007), la *polis* (en aquest cas el plantejament i la gestió publicoprivada del 22@) no respon a les necessitats de la *civitas* (la ciutadania i el seu benestar), resultant en una *urbs* desconnectada de la seva població. Concretament, la connexió entre la *polis* la *civitas* es veu reflectida en dos àmbits de la *urbs* centrals en l'actual debat al Poblenou: l'habitatge i els espais verds. El plantejament i desenvolupament d'aquests béns urbans posa en evidència les prioritats el Pla la manca de participació ciutadana.

Pel que fa a l'habitatge, la MPGM (1998) reconeix els prop de 4.000 habitatges ja existents al barri^[14] i estableix la construcció de 4.000 habitatges més sota un règim de protecció pública. Davant aquestes condicions, la societat civil del Poblenou – històricament mobilitzada i involucrada en protestes prèvies com el Pla de la Ribera (1966) o les transformacions de les Olimpíades (1992) – s'organitza des de diverses entitats per protestar davant el Pla 22@ (Marrero, 2003). Aquestes protestes s'articulen al voltant de tres eixos, com defineix Marrero (2003): el procés de presa de decisions, el tipus d'edificacions proposades i els costos socials derivats de l'actuació. L'AVVP, que ha tingut un rol cabdal al llarg de tot el procés argumenta el següent:

“Va ser la primera vegada que en un pla urbanístic, i més d'aquestes dimensions (estem parlant de 200 hectàrees) tot l'habitatge és 100% de protecció oficial. Això no havia passat mai, però també era una de les condicions que havíem plantejat inicialment. Nosaltres ho justificàvem parlant de la Vila Olímpica, on es van fer 2.000 habitatges i tots de renda lliure, del Front Marítim, amb 1600 habitatges (60% de renda lliure i 40% públic), del Diagonal Mar, 2.000 habitatges més i tots de renda lliure, i la Diagonal. Per tant, això havia de ser tot de protecció oficial. Però el màxim van ser 4.000 habitatges. El que s'ha vist posteriorment és que les oficines s'han anat edificant per interès privat i els habitatges no – se n'ha fet màxim 2000. I una altra cosa que vèiem amb l'habitatge, el que a mi m'ha preocupat més sempre, és que si no es planifica on es farà, això no funcionarà. Perquè ara tens, per exemple, la superilla, on hi ha una densitat d'habitatge massa baix, cosa que no ajuda a la mixtura urbana. I això no vol dir que no s'hagi de fer teixit econòmic, però també s'ha d'introduir una massa crítica d'habitatge que assegurí que això sigui un territori ric funcionalment.” (2023)

La manca de previsió al Pla sobre la protecció de l'habitatge s'agreuja pel problema de la gentrificació^[15], que dificulta l'accés a l'habitatge al veïnat. La gentrificació del

Poblenou no és un cas aïllat, tal com assenyalen els tres entrevistats. Per contra, des de l'Associació 22@ Network, es destaca les millores que el Pla du al barri:

“[...] s’han creat nous edificis residencials o d’oficines innovadors i moderns, parcs i jardins, eixos comercials, noves biblioteques i serveis, s’han obert nous carrers, s’han remodelat i reeixit antics entorns fabrils, s’ha potenciat Palo Alto, Barcelona Activa forma i capacita a milers de ciutadans/es, han aterrat noves empreses i professionals, s’ha millorat el transport públic, l’economia de la zona, la formació... [...] Cap altre barri de la ciutat ha tingut aquest desenvolupament i aquesta reestructuració, i, per contra, tots han perdut identificació de la població amb el barri, més desigualtats. Crec personalment que si un barri ha guanyat en sentiment de pertinença és el Poblenou, i ha integrat als nous barcelonins/es d’una manera com pocs barris ho han fet.” (2023)

En canvi, des de la Taula Eix Pere IV es defensa que el Poblenou s’ha transformat de manera que “sembla que l’espai públic no té cap valor” (2023), igual que no es té en compte la gent expulsada del barri perquè no pot fer front al cost de la vida. I afegeix que no es té en compte el valor del patrimoni industrial, cosa que li resta sentit al barri que ha estat el motor industrial de la ciutat. El representant de l’associació de veïns també reivindica el valor d’aquest patrimoni, del que en destaca la catalogació l’any 2000 al *Catàleg de Patrimoni Industrial del Poblenou*, fet que contribueix a la seva preservació. La manca de reconeixement del patrimoni per part dels promotors del 22@ també porta a un procés de gentrificació productiva, tal com defineix Jutgla (2010), que descriu un desplaçament de la indústria a causa de la creixent competitivitat productiva globalment, que porta a la promoció de la indústria del coneixement promoguda pel sector públic.

Pel que fa als espais verds, la MPGM inclou la delimitació de zones verdes com a mesura per millorar l’entorn del barri, tot i que no delimita criteris concrets per construir-les. Continuant amb la tònica de la planificació olímpica, els espais verds del 22@ s’ideen amb la prioritat d’acomodar les necessitats del sector privat i d’atraure turisme, activitat econòmica i grans esdeveniments (Anguelovski *et al.*, 2018). Un exemple de la intervenció en espais verds arran del 22@ és el del Parc Central del Poblenou. L’espai que als vuitanta es va proposar com a principal àrea verda al districte va acabar envaït per construccions d’oficines i habitatge privat (Duarte i Sabaté, 2013). Abans del 22@, això es veu reflectit en la celebració del Fòrum de les Cultures de 2004, pel que es transforma part del litoral per acomodar aquest tipus d’activitats. De manera similar que amb la problemàtica de l’habitatge, el representant de la taula Eix Pere IV afirma que:

“Les 200 hectàrees del 22@ previstes per transformació contempnen un espai públic pagat per les mateixes empreses que hi construeixen, no ho fa l’Ajuntament. És a dir, és espai públic però amb un tracte privat. Això és un error perquè l’espai públic el decideix l’arquitecte de l’empresa i no l’arquitecte de l’Ajuntament. I encara que fos un arquitecte de l’Ajuntament, no és un veí del barri, no viu al barri i no pregunta a la gent del barri què necessita en aquell espai.” (2023)

Els entorns verds, especialment en entorns urbans, poden actuar com a espais de mitigació climàtica i resiliència social, a més de tenir un impacte positiu en la qualitat de vida, millorant la salut, enfortint les connexions socials i consolidant la identitat del territori (Cole *et al.*, 2017; Anguelovski *et al.*, 2018). El representant de la Taula Eix Pere IV exemplifica aquest valor a partir del cas del Passatge Trullàs al carrer Pere IV, abandonat i en estat de degradació fins que el 2017 la Taula Eix Pere IV va impulsar la demanda veïnal de convertir-lo en un espai d’ús públic. A partir d’un procés de rehabilitació dissenyat íntegrament pels veïns, el passatge s’ha convertit en un espai verd comunitari amb mobiliari urbà dissenyat per la gent del barri.

Per tant, tot i que la MPGM contempla la construcció d’habitatge protegit i d’espais verds - mesures socials que han de beneficiar la gent del barri - a la pràctica, diversos problemes deriven del seu plantejament. Les entrevistes dutes a terme expressen la idea que el 22@ preveu el Poblenou com una espècie d’espai buit on no es contempla que hi hagi vida social. Això es reflecteix en els usos actuals de l’espai, dels quals és difícil interpretar-ne el benefici social. A més, el Pla inicial no contempla cap mecanisme de participació ciutadana, fet que incomoda diferents grups socials al llarg del seu desenvolupament i fins a l’actualitat.

El procés participatiu Repensem el 22@

El 2017, disset anys després de l’aprovació de la MPGM i el Pla 22@, l’Ajuntament de Barcelona inicia un procés participatiu davant els reptes socials derivats de la transformació urbana. La incomoditat per part de la societat civil davant la manca de participació en aquesta transformació n’és una de les causes principals. El representant de l’associació de veïns narra el rol de l’AVVP durant el plantejament del 22@, que va reaccionar de manera contundent, mobilitzant-se en contra del Pla. Gràcies a això, l’administració va acceptar el replantejament d’alguns aspectes, tot i que la participació ciutadana no va anar més enllà. Des de la Taula Eix Pere IV (2023) es relata que, després de veure les actuacions urbanístiques, la població es preocupa pels efectes que el 22@ pugui tenir entorn del carrer Pere IV. Després d’exigir l’Ajuntament que els mantingués informats

sobre les transformacions a l'espai per poder-hi participar, la Taula Eix Pere IV crea el seu propi procés participatiu^[16], que deriva en l'informe *Diagnosi dels Resultats del Procés Participatiu de l'Enquesta Ciutadana a l'Eix Pere IV* (2016).

Aquests precedents evidencien la manca de previsió per incloure la ciutadania en el 22@, que s'evidencia al llarg dels anys. Des del 22@ Network es defensa la construcció conjunta de la ciutat:

“casos d'èxit parteixen de la suma de visions dels diferents actors, trobar el denominador comú que aglutini benestar, desenvolupament, sostenibilitat, mobilitat i visió de futur” i afegeix que “els elements de representativitat i participació són bàsics, per així els eixos de promoció veïns, Ajuntament, universitat i experts urbanístics són punts claus a tenir en compte” (2023).

En aquest context, l'Ajuntament impulsa el 2017 el procés participatiu *Repensem el 22@*^[17] amb la premissa de donar a conèixer el funcionament del Pla i d'incloure la ciutadania en una modificació de la MPGM.^[18] Aquest és el primer moment en què l'administració, entitats privades, universitats i societat civil es reuneixen per prendre decisions comunes^[19]. Del *Repensem el 22@* en deriva el pacte *Cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible*, signat el novembre de 2018, i la posterior aprovació de la Modificació puntual del PGM per un 22@ més sostenible i inclusiu (MpPGM) el maig de 2022. La MpPGM s'emmarca com “una estratègia de Regeneració Urbana, que té per objectiu consolidar els teixits i els usos existents, amb gran valor social, identitari i empresarial, però també la transformació d'alguns àmbits per a aconseguir una ciutat mixta i de qualitat ambiental” (Ajuntament de Barcelona, n. d.).

El pacte es basa en sis eixos, que representen sis àmbits de transformació: l'habitatge i el model urbà del barri, l'economia de la innovació i social i solidària de proximitat, el patrimoni i equipaments socials i culturals, l'ecologia i sostenibilitat, i la governança i participació. En l'àmbit de l'habitatge es preveu reservar el 10% de la nova construcció a l'habitatge de protecció pública, principalment de lloguer (Ajuntament de Barcelona, 2022). Pel que fa a la promoció de la sostenibilitat, s'aprova un Nou Pla Especial d'Infraestructures (PEI) en benefici de col·lectius vulnerables, a més d'introduir el projecte de transformar el carrer Cristòbal de Moura en un eix verd. Finalment, s'emfatitza la participació en el model de governança del 22@ amb la inclusió de la Comissió Ampliada establerta pel *Repensem el 22@* com a òrgan permanent de governança del 22@.

Enfront del pacte, els representants de les entitats veïnals expressen els seus dubtes sobre la seva capacitat d'incidència i de canvi. El representant de l'associació de veïns planteja que els mecanismes de participació potser no són suficients, i que el govern de cada moment serà molt més determinant per al seu rol. D'altra banda, el representant de la Taula Eix Pere IV constata que el pacte no els satisfà i que les parts no hi estan prou compromeses, per la qual cosa hauran de continuar actuant com a força contrahegemònica:

“Esperem poder seguir incidint com fem ara. Al final som una entitat de mesura i de pressió del que està passant. Intentem sempre estar a l'aguait del que passa, mirem de parlar-ho, de mobilitzar la gent, de seguir conquistant espais per la gent, espais on la gent pugui dir què vol que passi allà, i això és important. Jo em veig seguint lluitant. Al final no pots abaixar la guàrdia perquè et treuen la ciutat. Jo espero que la ciutadania d'alguna manera esclati.” (2023)

El representant de l'associació de veïns (2023), en un to més optimista defensa el potencial de la ciutadania:

“Si la fabricació urbana no es posa en pràctica en uns espais a la ciutat, si no deixes que la gent interaccioni i aprovi, qüestioni, intervingui, aportí idees, tot serà teoria. Què vol dir la ciutat sostenible aleshores? Sé que poso molts interrogants, però és així. Semblaria que hem evolucionat molt, però jo crec que encara hem d'evolucionar molt més.”

Aquestes visions reflecteixen un procés que, tot i que necessari, a la pràctica sembla reproduir les mancances de la MPGM del 2000. Per tant, cal insistir en la inclusió de la ciutadania en el disseny de les mesures de regeneració urbana des de l'inici per no convertir-la en la principal perjudicada.

Conclusions: Present i futur de la participació ciutadana

Aquest article s'ha centrat a investigar el rol de la ciutadania en la construcció de la ciutat en contextos de regeneració urbana davant la crisi ecosocial dels marcs de governança neoliberal. La revisió de la literatura ha permès retratar les dinàmiques de governança urbana actuals en un context en què les ciutats tenen agència econòmica i política. Influenciades per un procés de neoliberalització generalitzat, les ciutats es globalitzen i els seus serveis es privatitzen i es financeritzen. Això porta a la transformació urbanística de l'espai, que es regenera a partir de col·laboracions publicoprivades mitjançant la creació de districtes tecnològics i d'innovació. En aquest paradigma, la defensa popular del dret a la ciutat queda desplaçada a una posició contrahegemònica

des de la qual moviments socials i associacions veïnals es veuen obligats a defensar els béns comuns urbans.

Aquest context s'ha evidenciat a partir del cas d'estudi del Pla 22@ al barri del Poblenou de Barcelona. La metodologia emprada per examinar-lo s'ha basat en una revisió de fonts primàries i secundàries, incloent entrevistes en profunditat amb tres membres de la societat civil implicats al Pla des de diferents posicions. El cas s'ha analitzat segons les relacions entre els eixos de: governança, competitivitat, cohesió social i sostenibilitat, que evidencien incompatibilitats en el model del 22@. En essència, el Pla es situa a una ciutat immersa en un gir empresarialista per part de l'administració, que busca remodelar una àrea que es considera productivament obsoleta per instaurar-hi un model productiu basat en la indústria del coneixement. Però tal com es constata en les entrevistes, aquesta planificació no inclou les entitats socials del barri, derivant en un projecte deslligat de les seves necessitats, tant materials com simbòliques. Això s'evidencia especialment en l'àmbit de l'habitatge i en la infraestructura verda que, tot i ser dos aspectes destacables del Pla 22@, no satisfan les necessitats actuals del veïnat.

Davant un model de regeneració urbana ideat i dut a terme sense participació ciutadana, el rol de la població ha estat - i continua estant - d'oposició. És gràcies a aquesta oposició que el 2017 s'impulsa el procés participatiu *Repensem el 22@*, que actua com a fòrum entre administració, mercat, universitats i població. Els resultats del procés, tot i girar entorn reformes socials del Pla, no satisfan la població, que desconfia de la seva aplicabilitat en el model de governança vigent. Es pot concloure, doncs, que la manca de previsió del 22@ inicial exclou la ciutadania de la planificació urbana, privant-la del seu dret a la ciutat i forçant-la a crear formes alternatives de la gestió de l'espai. Esforços de diàleg posteriors són beneficiosos en la mesura que totes les parts estiguin compromeses amb el compliment de les resolucions conjuntes. En cas contrari, la ciutadania mai acabarà d'estar íntegrament inclosa en el model de governança actual.

Aquest article contribueix a la discussió sobre el rol de la ciutadania en la construcció de la ciutat, identificant-ne les problemàtiques actuals en un cas que encara està en fase de desenvolupament. De cara a futures investigacions, l'estudi es pot beneficiar d'una anàlisi quantitativa de les conseqüències del Pla per valorar-les de manera més precisa, especialment pel que fa a l'àmbit de l'habitatge. A més, convé dur a terme més entrevistes, tant amb altres entitats ciutadanes com amb actors vinculats a l'administració i el sector privat, per obtenir una visió més àmplia de les seves necessitats, opinions i propostes. Finalment, aquesta investigació obre les portes a estudiar les implicacions de la MpPGM

(2022) al llarg de la seva implementació, que encara és prematura. D'aquesta manera, es podran concretar altres necessitats i mecanismes de participació ciutadana en la regeneració urbana a la ciutat en els anys vinents.

Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona. (1976). *Pla General Metropolità. Àrea Metropolitana de Barcelona*. <https://www.amb.cat/s/web/territori/gestio-i-organitzacio/numamb/index-normes-urbanistiques.html>
- Ajuntament de Barcelona. (1987). *Àrees de Nova Centralitat. Àrea d'Urbanisme i Obres Públiques i Àrea de Relacions Ciutadanes*. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/101579>
- Ajuntament de Barcelona. (2000). Modificació del PGM per la renovació de les zones industrials del Poblenou-Districted'Activitats 22@ BCN. *Recuperado de http://www3.amb.cat/normaurb2004/Docs/Normes_mod/NUM-Barcelona5.pdf*.
- Ajuntament de Barcelona. (2018) *Pacte Cap a un Poblenou amb un 22@ més inclusiu i sostenible*. <https://ajuntament.barcelona.cat/informaciourbanistica/cerca/ca/fitxa/22@0000B/--/--/ap/>
- Ajuntament de Barcelona. (n.d.). *Repensem el 22@*. Decidim.Barcelona <https://www.decidim.barcelona/processes/Repensem22a>
- Ajuntament de Barcelona. (n.d). *22@, més inclusiu i sostenible*. Àrea d'Ecologia, Urbanisme, Infraestructures Mobilitat. <https://ajuntament.barcelona.cat/ecologiaurbana/mpgm22@/ca/>
- Andreotti, A., Garcia, S. M., Gomez, A., Hespanha, P., Kazepo, Y., & Mingione, E. (2001). Does a Southern European model exist?. *Journal of European Area Studies*, 9(1), 43-62.
- Anguelovski, I., Connolly, J. J., Masip, L., & Pearsall, H. (2018). Assessing green gentrification in historically disenfranchised neighborhoods: a longitudinal and spatial analysis of Barcelona. *Urban geography*, 39(3), 458-491.
- Aragón-Pérez, A. (2019). Aproximació a la governança de Barcelona'92: un desequilibri entre institucions. *Apunts. Educació física i esports*, 4(138), 123-135.
- Baumgartner, W. H. (2021). La gentrificación verde y el derecho a la naturaleza en la ciudad. Apropiación de la naturaleza en la producción capitalista del espacio urbano. *Revista Ciudades, Estados y Política*, 8(2).

- Blakeley, G. (2005). Local governance and local democracy: The Barcelona model. *Local Government Studies*, 31(2), 149-165.
- Bonet-Martí, J., & Serrano-Miguel, M. (2022). Barcelona como laboratorio de innovación democrática (2015-2020). *Revista Internacional de Comunicación y Desarrollo (RICD)*, 2022, vol. 4, num. 15, p. 22-36.
- Brenner, N. (2003). La formación de la ciudad global y el re-escalamiento del espacio del Estado en la Europa Occidental post-fordista. *EURE* 29, 86
- Capel, H. (2006). De nuevo el Modelo Barcelona y el debate sobre el urbanismo barcelonés. *Revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales (Serie documental de Geo Crítica XI)*, 629.
- Caprotti, F. (2014). Eco-urbanism and the Eco-city, or, Denying the Right to the City? *Antipode*, 46(5), 1285-1303.
- Charnock, G., Purcell, T. F., & Ribera-Fumaz, R. (2014). City of Rents: The limits to the Barcelona model of urban competitiveness. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(1), 198-217.
- Cole, H. V., Lamarca, M. G., Connolly, J. J., & Anguelovski, I. (2017). Are green cities healthy and equitable? Unpacking the relationship between health, green space and gentrification. *J Epidemiol Community Health*, 71(11), 1118-1121.
- Da Cruz, N. F., Rode, P., & McQuarrie, M. (2019). New urban governance: A review of current themes and future priorities. *Journal of Urban Affairs*, 41(1), 1-19.
- Díaz-Orueta, F., Lourés, M. L., & Pradel-Miquel, M. (2018). Transformando los modelos de crecimiento y cohesión: cambios en la gobernanza de Barcelona y Madrid. *EURE (Santiago)*, 44(131), 173-192.
- Domaradzka, A. (2018). Urban social movements and the right to the city: An introduction to the special issue on urban mobilization. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29, 607-620.
- Dot Jutgla, E., Casellas, A., & Pallares-Barbera, M. (2010). L'ambigüitat de la producció intensiva en coneixement: el nou espai econòmic del Poblenou. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 56(3), 0389-408.
- Duarte, F., & Sabaté, J. (2013). 22@ Barcelona: creative economy and industrial heritage—a critical perspective. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 8(2), 5-21.

- Garnett, N. S. (2012). Managing the urban commons. *University of Pennsylvania Law Review*, 160(7), 1995-2028.
- Gould, K. A., & Lewis, T. L. (2012). The environmental injustice of green gentrification: the case of Brooklyn's Prospect Park. *The World in Brooklyn: Gentrification, immigration, and ethnic politics in a global city*, 2(1), 113-146.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *American Association for the Advancement of Science*, 162(3859), pp. 1243-1248.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *The city reader*, 6(1), 23-40.
- Healey, P. (1991). Urban regeneration and the development industry. *Regional studies*, 25(2), 97-110.
- Heaphy, L., & Wiig, A. (2020). The 21st century corporate town: The politics of planning innovation districts. *Telematics and Informatics*, 54, 101459.
- Holden, M., Li, C., & Molina, A. (2015). The emergence and spread of ecourban neighbourhoods around the world. *Sustainability*, 7(9), 11418-11437.
- Iaione, C. (2015). Governing the urban commons. *Italian Journal of Public Law*, 7(1), 170-221.
- Imrie, R., & Thomas, H. (1995). Urban policy processes and the politics of urban regeneration. *International Journal of Urban and Regional Research*, 19(4), 479-494.
- Jacobs, J. (1958). Downtown is for People. *The exploding metropolis*, 168, 124-131.
- Jessop, B. (2002). Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective. *Antipode*, 34(3), 452-472.
- Jessop, B. (2005). The Governance of Complexity and the Complexity of Governance, Revisited. In *Complexity, science and society conference*.
- Jutgla, E. D., Casellas, A., & Pallares-Barbera, M. (2010). Gentrificación productiva en Barcelona: efectos del nuevo espacio económico. *Las nuevas áreas empresariales: promoción y recualificación del suelo industrial, logística y gobernanza: comunicaciones*, 4-17.
- Kayanan, C. M. (2022). A critique of innovation districts: Entrepreneurial living and the burden of shouldering urban development. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 54(1), 50-66.

- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown.
- Latham, A., & Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13(7), e12444.
- Le Galès, P. (1998). «Regulations and Governance in European Cities». *International Journal of Urban and Regional Research* 22(3): 482-506.
- Le Galès, P. (2002). *European cities, social conflicts and governance*. Oxford: Blackwell.
- Le Galès, P. (2016). Neoliberalism and Urban Change: Stretching a Good Idea Too Far?» *Territory, Politics, Governance* 2671: 1-19.
- Lefebvre, H. (1968). *El derecho a la ciudad*. Volume 44 of *Historia, ciencia y sociedad*. Península.
- Martí-Costa, M., & Bonet-Martí, J. (2009). Planning from below in Barcelona. In *Whose Urban Renaissance?* (pp. 118-128). Routledge.
- Martí-Costa, M., & Miquel, M. P. I. (2012). The knowledge city against urban creativity? Artists' workshops and urban regeneration in Barcelona. *European Urban and Regional Studies*, 19(1), 92-108.
- Martí-Costa, M., & Tomàs, M. (2017). Urban governance in Spain: From democratic transition to austerity policies. *Urban Studies*, 54(9), 2107-2122.
- Montaner, J. M. (1992). El model Barcelona. *Temes de disseny*, (7), 175-179.
- Morisson, A. (2020). A framework for defining innovation districts: Case study from 22@ Barcelona. In *Urban and Transit Planning: A Culmination of Selected Research Papers from IEREK Conferences on Urban Planning, Architecture and Green Urbanism, Italy and Netherlands (2017)* (pp. 185-191). Springer International Publishing.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- Peck, J., & Tickell, A. (2017). Neoliberalizing space. In *Economy* (pp. 475-499). Routledge.
- Pierre, J. (1999). Models of urban governance: The institutional dimension of urban politics. *Urban affairs review*, 34(3), 372-396.
- Porter, L., & Shaw, K. (Eds.). (2013). *Whose urban renaissance?: An international comparison of urban regeneration strategies*. Routledge.

- Puddu, S., & Zuddas, F. (2013). Cities and science parks: the urban experience of 22@ Barcelona. *Territorio*, (2013/64).
- Sassen, S. (2005). The Global City: Introducing a Concept. *The Brown Journal of World Affairs*, 11(2), 27-43.
- Sennet, R. (2019). Una Ciutat Sinuosa, Oberta, Modesta. A R. Sennett (Ed.). *Construir i Habitar. Ètica per a la Ciutat*. Barcelona: Arcàdia.
- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Psychology press.
- Solans, J. A. (1997). Els canvis que el Pla General Metropolità va introduir a la pràctica urbanística. Un balanç. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, estratègies, planejament*, (28), 85-105.
- Storper, M. (2015). «The Neoliberal City as Idea and Reality». *Territory, Politics, Governance* 2671, núm. August (2015): 1-37.
- Taula Eix Pere IV. (2016). *Diagnosi dels Resultats de l'EnquestaPereIV*. <http://eixpereiiv.org/enquesta/resultats-enquesta/>
- Theodore, N., Peck, J., & Brenner, N. (2009). Urbanismo neoliberal: la ciudad y el imperio de los mercados. *Temas sociales*, 66(10), 1-11.
- Ujang, N., & Zakariya, K. (2015). The notion of place, place meaning and identity in urban regeneration. *Procedia-social and behavioral sciences*, 170, 709-717.
- Villanueva, C. L., & Vallbona, M. C. (2021). Gentrificación y turistificación: dinámicas y estrategias en Barcelona. *Encrucijadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 21(1), 7.
- Wallerstein, I. (2004). *Análisis de sistemas-mundo. Una introducción*. Siglo Veintiuno Editores.
- Weber, R. (2002). Extracting value from the city: neoliberalism and urban redevelopment. *Antipode*, 34(3), 519-540.